

KADINA YÖNELİK HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ

Kadına Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi

Çatışmanın Önlenmesi, Çatışma ve Çatışma Sonrası Durumlarda Kadına İlişkin 30 No'lu Genel Tavsiye Kararı

- I. Giriş
- II. Genel Tavsiye Kararının Kapsamı
- III. Sözleşmenin çatışma önlenmesi, çatışma ve çatışma sonrası durumlara uygulanması
 - A. Sözleşmenin bölgesel ve bölge dışına uygulanması
 - B. Sözleşmenin Devlet ve devlet dışı aktörlere uygulanması
 - C. Sözleşmenin tamamlayıcılığı ve uluslararası beşeri hukuku, mülteci ve ceza hukuku
 - D. Sözleşme ve Güvenlik Konseyinin kadın, barış ve güvenliğe ilişkin gündemi
- IV. Sözleşme ve çatışmanın önlenmesi, çatışma ve çatışma sonrası durumlar
 - A. Kadın ve çatışmanın önlenmesi
 - B. Çatışma ve çatışma sonrası bağlamlarda kadın
- V. Sonuç
 - A. İzleme ve raporlama
 - B. Sözleşmenin onaylanması ve katılım

I. GİRİŞ

1. Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 21. Maddesini müteakiben 2010 yılı 47. oturumunda Sözleşme ve çatışmanın önlenmesi, çatışma ve çatışma sonrası durumlara ilişkin genel tavsiye kararını benimsemiştir. Genel tavsiye kararının başlıca hedef ve amacı kadının insan haklarını korumak, bu haklara saygı duymak ve kadının insan haklarının tam anlamıyla gerçekleştirilmesini sağlamak üzere Sözleşmeden doğan yükümlülüklerini uyumlaştırmak amacıyla yasal, siyasi ve diğer önlemleri alma hususunda taraf Devletlere rehberlik sağlamaktır.
2. Kadın haklarının korunması, çatışma öncesinde, esnasında ve sonrasında gerçek toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılması ve kadınların farklı deneyimlerinin barış temini ve barış inşası süreçlerine tam olarak entegre edilmesi sözleşmenin önemli hedeflerindedir. Komite kendi bölgesinde konumlanmış olmasa bile Taraf Devletlerin çatışma esnasında veya acil durumlarda ayırım gözetmeksizin bölgesindeki veya etkili kontrolündeki vatandaşlarına ve vatandaşı olmayan kimselere yönelik yükümlülükleri devam ettiğini yineler. Komite çatışmanın toplumsal cinsiyetçi etkileri ve kadınların çatışma önleme çabalarının dışında tutulmasından ve bu gibi durumlarda Devletlerin Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin yeterli bilgi sağlamamasından duyduğu endişeyi defalarca dile getirmiştir.
3. Genel tavsiye kararı Sözleşmede yer alan hakları engelleyen özel şahıslar veya mevcudiyetlerin eylemleri açısından özen yükümlülüğünün yerine getirilmesine ilişkin Devletlere rehberlik eder.

II. Genel tavsiye kararının kapsamı

4. Genel tavsiye kararı Sözleşmenin çatışmaların önlenmesine, uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalara, yabancı istilası ve diğer istila türlerine ve çatışma sonrası sürece uygulanmasını kapsar. Ek olarak tavsiye kararı insani hukuk altında mutlaka silahlı çatışma olarak sınıflandırılmayacak ve ciddi insan hakları ihlalleriyle sonuçlanan ve Komitenin özel endişe alanına giren iç karışıklıklar, süre gelen ve düşük yoğunluklu iç kargaşalar, siyasi çekişmeler, etnik ve halk şiddeti, acil durumlar ve toplu isyanların bastırılması, terörizm ve organize suçlar gibi endişe verici durumları kapsar. Bu genel tavsiye kararının amacına hizmet etmek üzere çatışma ve çatışma sonrası süreçler kadın ve kız çocuklarının insan haklarının ele alınması için zaman zaman farklı zorluk ve fırsatları kapsayabilecek şekilde bölünmektedir. Ancak Komite çatışmadan çatışma sonrasına geçişin her zaman doğrusal bir biçimde gerçekleşmediğinin, sürecin çatışmanın kesilmesini ve yeniden çatışma durumuna düşülmesini içerebildiğinin altını çizer.
5. Bu gibi durumlar ülke içi yerinden edilme, vatansızlık ve ülkeye geri dönüş ile eşlik eden mülteci nüfusunun mücadeleleri gibi krizlerle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda Komite, 28 No'lu genel tavsiye kararında Devletlerin gerek kendi bölge ve kontrol alanında gerekse kendi bölgesi dışında konumlanmış olsa bile vatandaşlarının veya vatandaşı olmayan kimselerin, ülke içi yerinden edilmiş kimselerin, mültecilerin, sığınmacıların ve vatansız kimselerin insan haklarını etkileyen bütün eylemlerinden sorumlu tutulmaya devam edilmesine ilişkin gözlemini yineler.
6. Kadılar homojen bir grup değildir ve onların çatışma deneyimleri ve çatışma sonrası ihtiyaçları farklıdır. Kadınlar yalnızca pasif seyirciler, mağdurlar veya hedefler değildir. Örgütlenmiş sivil

toplumun birer parçası olarak kadınlar tarihte ve günümüzde birer savaşçı, insan hakları savunucuları, direniş hareketi üyeleri, gerek resmi gerekse gayri resmi barış inşası ve iyileşme sürecinde aktif ajanlar olarak rol oynamışlar ve oynamaya devam edeceklerdir. Taraf devletler, kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmak üzere Sözleşmeden doğan yükümlülüklerinin bütün yönlerini ele almalıdırlar.

7. Kadınlara karşı ayrımcılık 28 No'lu (2010) genel tavsiye kararında değinildiği şekliyle kesişen ayrımcılık türleriyle daha da şiddetlenmektedir. Sözleşme bir yaşam döngüsü yaklaşımı yansıttığından Taraf devletlerin, çatışmadan etkilenmiş kız çocuklarının toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıktan doğan hak ve özel ihtiyaçlarını ele alması gerekmektedir.

III. Sözleşmenin çatışmanın önlenmesi, çatışma sürecine ve çatışma sonrası durumlara uygulanması

A. Sözleşmenin bölgesel ve bölge dışı uygulanması

8. Komite Taraf devletlerin gerek kendi kontrol alanındaki kimseler gerekse kendi bölgesi dışında konumlanmış kimselere uygulama yükümlülüğünün bulunması ve kendi bölgesinde bulunup bulunmadığına bakılmaksızın insan haklarını etkileyen bütün eylemlerinden sorumlu olmaları nedeniyle 28 No'lu genel tavsiye kararını yineler.
9. Çatışma esnasında veya çatışma sonrası durumlarda Taraf devletler tek taraflı askeri hareket gibi şahsi veya uluslararası veya hükümetler arası örgütler ve koalisyonlar gibi uluslararası barış gücünün bir parçası olarak bölgesel veya bölge dışı bir yargılama gerçekleştirirken Sözleşmeyi, diğer uluslararası insan hakları ve insani hukuku uygulama eğilimindedirler. Sözleşme kuşatma ve örneğin Birleşmiş Milletlerin toprak idaresi gibi diğer yabancı toprakların idare türlerine; uluslararası barış ve barışı kuvvetlendirme operasyonlarının bir parçasını oluşturan ulusal şartlar; kendi toprakları dışında ordu veya paralı askerler gibi bir Devletin ajanlarıncı alıkonulan kimseler; bir başka Devlette bulunan yasal veya yasadışı askeri hareketler; çatışmanın önlenmesi ve insani yardım için, tenkis ve çatışma sonrası yeniden yapılanma için ikili veya çok taraflı donör yardımları; barış ve müzakere süreçlerine üçüncü şahıs olarak katılım; ve çatışmadan etkilenmiş ülkelerle ticaret anlaşmalarının oluşturulması dahil çok sayıda durum için geçerlilik arz etmektedir.
10. Sözleşme Taraf devletlerin kontrol alanındaki bölge dışı faaliyet gösteren iç Devlet dışı aktörlerin çalışmaları düzenlemesini gerektirir. Komite 28 No'lu genel tavsiye kararında (2010) bölge dışı faaliyet gösteren ulusal kuruluşların eylemlerini genişleten herhangi bir kamu veya özel aktör tarafından gerçekleştirilebilecek ayrımcılığın ortadan kaldırılması gerektiğini belirten Sözleşmenin 2. (e) Maddesini yineler. Bu da zorunlu tahliyelere neden olan, güvenilirliğin sağlanması ve özel güvenliğin ve bölgede faaliyet gösteren diğer yüklenicilerin izlenmesini gerektiren ulusal kuruluşların çatışmadan etkilenmiş bölgelerde projelere kredi sağladığı durumları içerir.
11. Engelli kadınlara ilişkin kanun anlaşması (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin 32. Maddesi), çatışmada kız çocukları (Çocuk Hakları Sözleşmesinin 24 (4). maddesi ve Sözleşmeye ait ilk iki ihtiyari protokol), ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan ayrımcılık olmaksızın istifadede edilmesi (Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Anlaşmasının 2. (1), 11. (1), 22 ve 23. maddeleri gibi uluslararası hukukta belirtildiği şekilde Taraf devletlerin uluslararası işbirliğine ilişkin bölge dışı yükümlülüklerinin bulunduğu durumlar olabilir. Bu gibi durumlarda Sözleşmenin bölge dışı uygulanması, bu Sözleşmeden doğan yükümlülükleri uygularken Sözleşmeyle uyum içerisinde olunmasını gerektirir.

12. Komite Taraf devletlere Őu tavsiyede bulunur:

- (a) İster kiŐisel veya uluslararası isterse hųkųmetler arası ųrgųtler ve koalisyonların ųyeleri olarak bųlgesel veya bųlge dıŐı bir yargılama yaparlarken SųzleŐmenin, diŐer insan hakları belgelerin ve insani hukukun geniŐ bir Őekilde uygulanması;
- (b) Bųlge dıŐı faaliyet gųsteren kendi etkili kontrollerindeki tųm iŐ devlet dıŐı aktųrlerin ŐalıŐmalarının dųzenlenmesi ve bu aktųrlerce SųzleŐmeye uyulmasının saŐlanması;
- (c) Yabancı kuŐatması gibi durumlarda kuŐatma gųcų olarak bųlge dıŐına uygulanan SųzleŐme tarafından gųvence altına alınan haklara sayĐı duyulması, bu hakların korunması ve tam anlamıyla uygulanması.

B. SųzleŐmenin Devlet ve Devlet dıŐı aktųrlere uygulanması

- 13.** ŐatıŐmanın ųnlenmesi, ŐatıŐma ve ŐatıŐma sonrası sųreŐlerinde kadın hakları kiŐisel olarak rol oynayan Devletler (ųr. Sınırlarında ŐatıŐma Őıkan Devlet olarak, ŐatıŐmanın bųlgesel boyutunda yer alan komŐu Devlet olarak veya tek taraflı sınır ųtesi askeri manevralarda bulunan Devletler olarak), uluslararası veya hųkųmetler arası ųrgųtlerin ųyeleri olarak rol oynayan Devletler (ųr. Uluslararası barıŐ gųŐleri veya barıŐ sųrecini desteklemek ųzere uluslararası finansman kuruluŐları yoluyla para saŐlayan donųrler) ve silahlı gruplar, paramiliter gųŐler, bir takım kuruluŐlar, ųzel paralı askerler, organize suŐ grupları ve yasa dıŐı kanun savunucuları gibi ŐeŐitli aktųrlerden etkilenmektedir. ŐatıŐma ve ŐatıŐma sonrası baŐlamalarda Devlet kurumları zayıflatılır veya bir takım hųkųmet fonksiyonları diŐer Hųkųmetler, uluslararası ųrgųtler veya Devlet dıŐı gruplar tarafından yerine getirilebilir. Komite bu gibi durumlarda ilgili aktųrler iŐin SųzleŐme altında eŐ zamanlı ve tamamlayıcı yųkųmlųlųkler dizisi olabildiĐini vurgulamaktadır.
- 14.** Devletlerin SųzleŐmeden doŐan yųkųmlųlųkleri aynı zamanda uluslararası hukuk altında bir aktųrųn eylemi veya kusurunun devlete baŐlanabileŐeĐi durumlarda da Devletlerin yųkųmlųlųĐų Őıkabilir. Bir taraf Devlet ŐatıŐmanın ųnlenmesi, ŐatıŐma ve ŐatıŐma sonrası sųreŐlerde uluslararası bir kuruluŐun ųyesi olarak rol oynadıĐında taraf Devlet kendi bųlgesinde veya bųlge dıŐında SųzleŐmeden doŐan yųkųmlųlųklerinden sorumlu olmakla beraber bu kuruluŐların politika ve kararlarının SųzleŐmede yer alan yųkųmlųlųklerle uyumlu olmasını saŐlamak ųzere ųnlem alma sorumluluĐuna sahiptir.
- 15.** Komite SųzleŐmenin ųnleme, soruŐturma, kovuŐturma ve SųzleŐmede geŐen hakları engelleyen ųzel ŐahıŐlar veya kimliklerin gerŐekleŐtirdiĐi eylemleri tazmin etmek amacıyla ųzen yųkųmlųlųĐų ilkesine uygun hareket ederek Devletlerin gųrevleri altındaki devlet dıŐı aktųrleri dųzenlemesi gerektiĐini defalarca tekrarlamıŐtır. 19 (1992) ve 28 No'lu (2010) genel tavsiye kararında anayasal ve yasal ųnlemlerin yanı sıra Komite SųzleŐmenin uygulanmasını saŐlamak ųzere Devletlerin yeterli idari ve finansal destek saŐlaması gerektiĐinin de altını Őizerek kadınların Őiddet ve ayrımcılıktan korunmasında ųzen yųkųmlųlųĐųne iliŐkin sorumlulukların taslaĐını Őıkar mıŐtır.
- 16.** Taraf Devletlerin devlet dıŐı aktųrleri dųzenlemesi gerektiĐinin yanı sıra uluslararası insani hukuk, 1949 Cenevre SųzleŐmesinin 3. Genel maddesinde ve uluslararası olmayan silahlı ŐatıŐma durumlarında maĐdurların korunmasına iliŐkin 12 AĐustos 1949 tarihli Cenevre SųzleŐmesi İhtiyari Protokolųnde silahlı ŐatıŐmanın tarafları olarak Devlet dıŐı aktųrleri (ųrneĐin isyancı gruplar ve direniŐi gruplar gibi) baŐlayan ilgili yųkųmlųlųklere yer verir. Uluslararası insani hukuk altında Devlet dıŐı aktųrler SųzleŐmeye taraf olamasalar da, özellikle

silahlı bir grubun tanımlanabilir bir siyasi yapı ile bölge ve nüfus üzerinde ciddi bir kontrol uygulaması gibi belli şartlar altında Devlet dışı aktörler uluslararası insan haklarına saygı göstermek durumundadırlar. Komite, yaygın insan hakları ihlali ve ciddi insani hukuk kanunu ihlallerinin üyeler ve Devlet dışı silahlı gruplar ve özel paralı askerlerin liderleri için kişisel cezai yükümlülük gerektirebileceğinin altını çizer.

17. Komite taraf Devletlere şu tavsiyelerde bulunur:

- (a) Özen yükümlülüğü ilkesinin bir parçası olarak özel kişiler veya kimliklerin eylemlerinin tazmin edilmesi;
- (b) Teröristler, özel şahıslar veya silahlı gruplar gibi Devlet dışı aktörleri azaltmak üzere insan haklarının korunmasında her türlü desteğin reddedilmesi;
- (c) Başta toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olmak üzere çatışmadan etkilenmiş alanlarda Devlet dışı aktörlerin faaliyetleriyle ilişkili insan hakları ihlallerini önlemek amacıyla Devlet dışı aktörlerle yakın ilişki kurulması; toplumsal cinsiyete dayalı şiddete özel önem atfederek artan istismar riskini değerlendirmek ve ele almak üzere ticari teşebbüslere yeterli yardım sağlanması ve etkili bir hesap verilebilirlik mekanizmasının kurulması;
- (d) Devlet ve Devlet dışı aktörlerce gerçekleştirilen ihlallerin ortaya çıkarılması ve ele alınmasını sağlamak üzere çatışma esnasında ve çatışma sırasında ihlallerin kovuşturulmasında toplumsal cinsiyete duyarlı uygulamaların (örneğin: kadın polis görevlilerinin kullanılması) kullanılması;

18. Komite silahlı gruplar gibi Devlet dışı aktörleri:

- (a) Çatışma durumda ve çatışma sonrası durumlarda Sözleşmeye uygun olarak insan haklarına saygı göstermeye;
- (b) İnsan haklarına ilişkin ve her türlü toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasaklayan yasalara uymaya davet eder.

C. Sözleşmenin tamamlayıcılığı ve uluslararası beşeri hukuku, mülteci ve ceza hukuku

19. Uluslararası veya uluslararası olmayan silahlı çatışmalar gibi kriz durumlarında, kamu aciliyetleri veya yabancı istilası veya siyasi çekişme gibi diğer sorunsal durumlarda, kadın hakları Sözleşme, insani hukuk, mülteci hukuku ve ceza hukuku altında tamamlayıcı korumalardan oluşan uluslararası hukuk rejimi tarafından garanti altına alınır.

20. Uluslararası veya uluslararası olmayan silahlı çatışmaların tanım sınırına uyan durumlarda Sözleşme ve uluslararası insani hukuk kanunu aynı anda uygulanmakla birlikte sahip oldukları koruma alanları birbirinden ayrılan değil birbirini tamamlayan bir yapıya sahiptir. Uluslararası insani hukuk altında, silahlı çatışmadan etkilenen kadınlar hem kendileri hem de erkekler için geçerli olan genel korumalardan ve tecavüz, zorla fuhuş, herhangi uygunsuz bir saldırıya karşı koruma gibi belirli sınırdan korumalardan; çocuk bekleyen kadınların destek hizmetlerinin dağılımında öncelikli olması ve uluslararası silahlı çatışmada kadınlara bakım sağlanması; doğrudan kadınların nezaretinde kadın ve erkeklerin farklı yerlerde gözaltına alınması ve hamile kadınlar veya bakıma muhtaç kimselere sahip kadınlar ve küçük çocukların ölüm cezasından muaf tutulması gibi korumalardan faydalanma hakkına sahiptir.

21. Uluslararası insani hukuk, ayrıca Sözleşmeyle ve diğer insan hakları kanunları ile aynı anda tatbik olan işgalci güçlere de yükümlülükler bindirir. Uluslararası insani hukuk, bir Devletin kendi sivil halkını işgal ettiği bölgenin topraklarına transfer etmesini de yasaklar. Uluslararası hukuk altında işgal altında olan kadınlar genel korumalardan ve tecavüz, zorla fuhuş, herhangi uygunsuz bir saldırıya karşı koruma; çocuk bekleyen kadınlar ve doğum için gerekli olan giysilerin gönderiminin ücretsiz geçişinin sağlanması; çocuk sahibi olacak kadınlar ve yedi yaşından küçük çocuğa sahip olan kadınlar başta olmak üzere sivil halka kalkan olabilecek güvenli ve tarafsız bölgelerin oluşturulması; doğrudan kadınların nezaretinde kadın ve erkeklerin farklı yerlerde gözetilmesine alınması gibi belirli korumalardan faydalanma hakkına sahiptir. Sivil kadın savaş esirleri umumi tuvalet olanaklarından faydalanması ve kadınlar tarafından aranmalıdır.
22. 1951 mültecilerin durumuna ilişkin Sözleşme ve 1967 tarihli Sözleşme Protokolü gibi ilgili uluslararası anlaşmalarda açık toplumsal cinsiyet eşitliği hükümleri yer almaması nedeniyle, Sözleşmenin kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayan hükümleri mülteciler, yerinden edilmiş ve vatansız kadın ve kız çocukları için uluslararası yasal koruma rejimini güçlendirmekte ve tamamlamaktadır.
23. Sözleşme altında taraf Devletlerin insan ticareti, cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önleme, soruşturma ve cezalandırma yükümlülükleri, uluslararası ve karma ceza mahkemeleri ve kadın ve kız çocuklarının insan ticaretiyle köleleştirilmesi, tecavüz, seks köleliği, zorla fuhuş, zorla gebe bırakma, zorla sterilizasyon veya diğer nispi ehemmiyetteki cinsel şiddet türlerinin bir savaş suçu, insanlığa karşı işlenmiş bir suç veya bir işkence eylemi veya bir soykırım eylemi oluşturabileceğini düzenleyen Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü dâhil uluslararası ceza kanunlarıncı güçlendirilmektedir. Cinsel şiddet başta olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve uluslararası ceza kanunu Sözleşmeyle ve toplumsal cinsiyet bakımından ciddi ayırım gözetilmeksizin uluslararası geçerliğe sahip insan hakları belgeleri ile tutarlı olarak yorumlanmalıdır.
24. Komite taraf Devletlere:
- (a) Sözleşme altındaki yükümlülüklerini uygularken kadın ve kız çocukları için uluslararası insani hukuk, mülteci hukuku ve ceza hukukundan kaynaklanan tamamlayıcı korumalara gerekli özeni gösterme tavsiyesinde bulunur.

D. Sözleşme ve Güvenlik Konseyinin kadın, barış ve güvenlik gündemi

25. Komite Güvenlik Kurulunun özellikle **1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010) ve 2106 (2013)** No'lu çeşitli tematik karar tasarıları ve çatışma ve çatışma sonrası bağlamlarda HIV ve AIDS'in kadınlar üzerindeki etkisine ilişkin belirgin bir yönlendirme sağlayan **1983 (2011)** No'lu karar tasarısının kadınlara ilişkin destek, barış ve güvenliğin sağlanması için önemli siyasi çerçeveler olduğunun farkındadır.
26. Bu karar tasarılarında yer alan endişe alanları Sözleşmenin somut hükümlerinde ifade bulunduğundan, bunların uygulanması elle tutulur bir eşitlik modeli üzerinde inşa olmalı ve Sözleşmede geçen bütün hakları kapsamalıdır. Komite Güvenlik Konseyinin kadın, barış ve güvenlik gündeminin Sözleşmenin ve Sözleşmeye ilişkin İhtiyari Protokolün uygulanmasına ilişkin daha geniş bir çerçeveye oturtan somut ve bütünleşik bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu yineler.
27. Sözleşme madde 18'e istinaden çatışma önleme, çatışma ve çatışma sonrası durumlar dahil Taraf Devletlerin Sözleşme hükümlerinin uygulanması için benimsedikleri tedbirlere ilişkin

raporlama yapmalarını gerektiren bir raporlama süreci içerir. Güvenlik Konseyinin taahhütlerinin uygulanmasına ilişkin bilgi sunmak üzere raporlama prosedürünün kullanılması Sözleşme ve Konseyin gündemini güçlendirir ve sonuç olarak da toplumsal cinsiyet eşitliğini genişletir, güçlendirir ve işlevsel hale getirir.

28. Komite taraf Devletlere su tavsiyelerde bulunur:

- (a) Güvenlik Konseyinin **1325 (2000)** No'lu karar tasarısını ve müteakip diğer karar tasarılarını uygulamak üzere oluşturulan ulusal eylem planları ve stratejilerinin Sözleşme ile uyumluluğu sağlanması ve bunların uygulanması için yeterli bütçe ayrılmalıdır;
- (b) Güvenlik Konseyi taahhütlerinin uygulanmasının gerçek toplumsal cinsiyet eşitliği modelini yansıttığının temin edilmesi ve çatışma ve çatışma sonrası bağlamların Sözleşmede yer alan tüm haklar ve cinsel şiddet dahil çatışmaya bağlı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet üzerindeki etkinin göz önünde bulundurulması;
- (c) Çatışmanın önlenmesi, çatışma ve çatışma çözümü ve çatışma sonrası yeniden yapılanma dahil olmak üzere tüm çatışma süreçlerinin tam olarak ortaya konmasına ilişkin Sözleşme hükümlerine geçerlilik kazandırmak amacıyla Birleşmiş Milletler ağı, departmanları, kuruluşları, fon ve programlarla işbirliğinin kurulması;
- (d) Güvenlik Konseyinin kadın, barış ve güvenlik gündeminin uygulanması alanında faaliyet gösteren sivil toplum ve hükümet dışı örgütlerle işbirliğinin artırılması;

IV. Sözleşme ve çatışmanın önlenmesi, çatışma ve çatışma sonrası durumlar

A. Kadın ve çatışmanın önlenmesi

29. Sözleşmeden doğan yükümlülükler taraf Devletlerin, çatışmanın ve her tür şiddetin önlenmesine odaklanmalarını gerektirir. Bu tarz bir çatışma önleme ise açık kaynak bilgi toplamak ve analiz etmek için erken uyarı sistemlerini, önleyici diplomasi ve ara buluculuk ve çatışmanın kökeninde yatan sebepleri bulmaya ilişkin önleme çabalarını içerir. Çatışmanın önlenmesi ayrıca ciddi toplumsal cinsiyete dayalı şiddet eylemlerinin işlenmesini veya bu eylemleri kolaylaştırmak üzere kullanımlarını engellemek üzere silah ticaretinin ciddi anlamda ve etkili şekilde düzenlenmesini, küçük silahlar dahil mevcut ve zaman zaman yasadışı olan konvansiyonel silahların sirkülasyonu üzerinde doğru denetimin sağlanmasını içerir. Artan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, ayrımcılık ve çatışma tezahürü arasında bir bağlantı vardır. Örneğin cinsel şiddet olaylarında meydana gelen hızlı yükselmeler çatışmanın erken bir uyarısı olabilir. Benzer şekilde, toplumsal cinsiyete dayalı ihlalleri ortadan kaldırmak üzere gösterilen çabalar da uzun vadede çatışmanın önlenmesi, tırmanması ve çatışma sonrası süreçlerde şiddetin tekrarlanmasına katkı sağlayabilir.

30. Çatışmanın önlenmesine ilişkin çabalara rağmen kadın hakları için çatışmanın önlenmesinin önemi, çatışmanın ön görülmesi bakımından konuyla ilgili olmaması nedeniyle kadınların deneyimlerini kapsam dışında tutmaktadır ve kadınların çatışma önleme süreçlerine katılımı düşüktür. Komite daha önce de kadınların önleyici diplomasiye ilişkin faaliyet gösteren kurumlara ve askeri giderler ve nükleer silahsızlanma gibi küresel konulara ilişkin düşük katılımının altını çizmiştir. Sözleşmenin gerisinde kalmanın yanı sıra bu şekilde toplumsal cinsiyete duyarlı bir çatışma önleme önlemleri çatışmayı yeterli olarak ön göremez ve önleyemez. Taraf Devletler ancak kadın paydaşları dâhil ederek ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir çatışma analizi kullanarak uygun müdahalelerde bulunabilirler.

- 31.** Sözleşme önleme politikalarının ayrımcılık gözetmeyen politikalar olmasını, çatışmayı önlemek veya azaltmak için gerek gönüllü olarak gerekse farkında olmadan ortaya konan çabaların kadınlara zarar vermemesini, eşitsizlik yaratmaması veya var olan eşitsizliği güçlendirmemesini gerektirir. Merkezi hükümetler veya yerel barış sürecindeki üçüncü taraf Devletlerce yapılan müdahaleler kadınların yerel düzeyde liderlik ve barışı koruma rollerini küçümsemek yerine bunlara saygı duymalıdır.
- 32.** Komite yasal ticaret amacından saptırılmış silahlar dahil olmak üzere konvansiyonel silahların, çatışmaya bağlı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurları ve aynı zamanda direniş hareketlerinde protestocu veya aktörler olarak kadınların üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak bir etkiye sahip olduğunun altını çizmiştir.
- 33.** Komite taraf Devletlere şu tavsiyelerde bulunur:
- (a)** Kadınların resmi ve gayri resmi çatışma önleme çabalarının güçlendirilmesi ve bu çabaların desteklenmesi;
 - (b)** Kadınların ulusal bölgesel ve uluslararası kuruluşlara, gayri resmi, yerel ve toplum tabanlı süreçlere önleyici diplomasi göreviyle eşit olarak katılımın sağlanması;
 - (c)** Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve diğer kadın hakları ihlallerinin tırmanmasını engellemek üzere erken uyarı sistemlerinin kurulması ve toplumsal cinsiyete özgü güvenlik tedbirlerinin benimsenmesi;
 - (d)** Erken uyarı sistem yönetim çerçevelerinde toplumsal cinsiyet göstergeleri ve ölçütlerinin yer almasının sağlanması;
 - (e)** Silah Ticareti Anlaşmasının (2013) onaylanması ve uygulanması yoluyla başta küçük ve yasadışı silahlar olmak üzere uluslararası silah transferlerinin toplumsal cinsiyet etkisinin ele alınması.

B. Çatışma ve çatışma sonrası bağlamlarda kadın

1. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (madde 1-3 ve 5 (a))

- 34.** Kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddet Sözleşme tarafından yasaklanmış bir şiddet türü ve insan hakkı ihlalidir. Çatışmalar kadınlar için Devlet ve Devlet dışı aktörlerce işlenen çeşitli toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskini yükselterek var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini daha da şiddetlendirmektedir. Çatışmaya bağlı şiddet evde, gözaltı koşullarında ve yerinden edilmiş kadınlar ve mülteciler için kurulmuş kamplarda kısacası her yerde ve su ve odun toplama, okula veya işe gitme gibi herhangi günlük bir faaliyeti yerine getirirken yani herhangi bir zaman diliminde meydana gelir. Birden çok çatışmaya bağlı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet faili bulunmakta beraber bu failer arasında devlet silahlı kuvvetleri, paramiliter gruplar, Devlet dışı silahlı gruplar, barış koruma personelleri ve siviller yer alabilirler. Silahlı çatışmanın niteliğine, karakterine, süresine ve çatışma içerisinde yer alan aktörlere bakılmaksızın kadın ve kız çocukları keyfi katliam, işkence, sakatlama, cinsel şiddet, zorla evlilik, fuhuş, zorla hamile bırakma, gebeliğin zorla sonlandırılması ve sterilizasyon gibi birçok şiddet ve istismar türünün hedefi ve bu eylemlerin mağduru haline gelmektedirler.
- 35.** Silahlı çatışmadan sivil halk olumsuz anlamda etkilenirken kadın ve kız çocuklarının “savaş taktiği olarak aşağılanma, üzerinde üstünlük kurulma, korku salınma, toplumun veya bir etnik grubun sivil üyelerini zorla dağıtma ve/veya yer değiştirme” dahil olmak üzere artan cinsel

şiddet eylemlerinin hedefi haline geldiği gerçeği ve savaş durumu sonlandıktan sonra bile bu cinsel şiddet türü varlığını ısrarla sürer (Güvenlik Konseyi karar tasarısı 1820 (2008)). Bağlamlarda şiddet resmi bir ateş kes ile veya barış anlaşmalarıyla sona ermez ve sıklıkla savaş sonrası ortamlarda şiddet artar. Komite Devletin daha fazla şiddet savunucusu olmayabileceği anlamına gelen başta cinsel şiddet olmak üzere şiddet değişim tür ve sahnelerinin çatışma sonrası ortamlarda daha da arttığını doğrulayan raporları kabul eder. Toplumsal cinsiyete dayalı her tür şiddetin önlenmesi, soruşturulması ve kovuşturulmasında meydana gelebilecek başarısızlıkların yanı sıra etkisiz silahsızlanma, tasfiye ve entegrasyon süreçleri çatışma sonrası dönemlerde kadınlara yönelik şiddete neden olabilir.

- 36.** Ülkesinde yerinden edilmiş ve mülteci kadınlar, kadın hakları savunucuları, farklı sınıf, etnik, ulusal veya dini kökene ait kadınlar, azınlıklar ve toplumlarının sembolik temsilcileri olarak saldırılan kimlikler, dul kadınlar ve engelli kadınlar gibi belli grup kadın ve kız çocukları çatışma süresince veya çatışma sonrasında başta cinsel şiddet olmak üzere belli bir şiddet riski altında yer almaktadır.
- 37.** Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kadınların siyasi yaşam ve kamusal hayata eşit ve anlamlı katılımlarını engelleyen Devlet ve Devlet dışı aktörler tarafından kadın hakları savunucularına yönelik gerçekleştirilen saldırılar gibi daha çok insan hakları ihlallerine neden olmaktadır. Çatışmaya bağlı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yaralanmalar ve sakatlık, artan HIV riski ve cinsel şiddetten kaynaklanan istenmeyen gebelik riski gibi birçok fiziki ve psikolojik sonuçlarla sonuçlanmaktadır. HIV virüsünün bir savaş silahı olarak tecavüz yoluyla kasti bulaştırılması örneğinde olduğu gibi toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve HIV arasında çok güçlü bir çağrışım vardır.
- 38.** Komite taraf Devletlere şu tavsiyelerde bulunur:
- (a)** Mevzuat, politikalar ve protokoller yoluyla Devlet ve Devlet dışı aktörlerce gerçekleştirilen her türlü şiddetin yasaklanması;
- (b)** Başta Devlet ve Devlet dışı aktörlerce işlenen cinsel şiddet olmak üzere her tür toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi, soruşturulması ve cezalandırılması; sıfır tolerans ilkesinin uygulanması;
- (c)** Kadın ve kız çocuklarının adalete erişimlerinin sağlanması; cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyete şiddetin ele alınmasına yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı soruşturma prosedürlerinin benimsenmesi; toplumsal cinsiyete duyarlı eğitimlerin gerçekleştirilmesi, polis, asker ve arabulucular için mesleki ahlak kuralları ve protokollerin benimsenmesi; bağımsızlıklarının, tarafsızlıklarının ve bütünlüklerinin sağlanması için geçişsel adalet mekanizmaları bağlamında olmak üzere adli yargı sisteminin kapasitesinin geliştirilmesi;
- (d)** Farklı atmosferlerde ve farklı kategorideki kadın gruplarına yönelik gerçekleştirilen cinsel şiddet başta olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarına ve bu vakaların yaygınlığına ilişkin veri toplama ve bu veri toplama metodlarının standartlaştırılması;
- (e)** Cinsel şiddet başta olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurlarının kapsamlı tıbbi müdahale, ruh sağlığı ve fiziksel desteğe erişimlerinin sağlanması için yeterli kaynağın ayrılması ve etkili önlemlerin benimsenmesi;
- (f)** Cinsel şiddet mağdurları için tıbbi, hukuki ve psikolojik hizmetler sunan ilk adım atölyeleri, acil yardımları ekonomik ve sosyal güçlenmeyle ve seyyar kliniklerle ilişkilendirilen çok amaçlı toplum merkezleri dahil toplumsal cinsiyete dayalı şiddet

hizmet sağlayıcıları ile ilişkilendirmek üzere standart işlevsel prosedürler ve başvuru yollarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması;

- (g) Teknik uzmanlığa yatırım yapılması cinsel şiddetin üreme sağlığı üzerindeki etkileri de dahil şiddete maruz kalan kadın ve kız çocuklarının özel ihtiyaçları ele almak üzere kaynak ayrılması;
- (h) Ulusal müdahalelerin önleme ve müdahaleyi toplumsal cinsiyet ve HIV ile ilişkilendiren ve aynı eksene yerleştiren özel müdahaleler içermesinin sağlanması;

2. İnsan ticareti (mad. 6)

39. Siyasi, ekonomik ve sosyal yapıların çökmesi, yüksek şiddet düzeyleri ve artan militarizm nedeniyle kadın ve kız çocuklarına karşı ayrımcılık oluşturan kadın ve kız çocukları ticareti çatışma süresince ve çatışma sonrasında daha da şiddetli hale gelmektedir. Çatışma ve çatışma sonrası durumlar kadınların cinsel, ekonomik ve askeri sömürüsüne ilişkin belli savaşa bağlı talep yapıları geliştirir. Çatışmadan etkilenen bölgeler bölgeye, belli başlı ekonomik ve siyasi bağlamlara ve içinde yer alan Devlet ve Devlet dışı aktörlere göre değişiklik gösteren ticaret türleriyle kadın ve kız çocuklarının ticaretinin çıkış noktası, transit veya varış noktası olabilir. Özellikle yerinden edilmiş kimseler ve mülteciler için kurulmuş kamplarda yaşayan veya bu kamplardan ayrılan veya geçim kaynağı arayan kadın ve kız çocukları insan ticareti riski altındadırlar.

40. İnsan ticareti aynı zamanda üçüncü taraf ülkelerin kısıtlama, sınır dışı ve tevkif gibi önlemler yoluyla çatışmadan etkilenen yerlerden gelecek insan akımını kısıtlamak üzere yollar aradığında da meydana gelebilmektedir. Çatışmadan etkilenen bölgeden kaçan kadın ve kız çocukları için olanakları sınırlayan kısıtlayıcı, cinsiyete özgü ve ayrımcı göç politikaları sömürü ve insan ticaretine karşı kadın ve kız çocuklarının savunmasızlığını arttırabilir.

41. Komite taraf Devletlere şu tavsiyelerde bulunur:

- (a) İster kamu yetkililerince isterse özel aktörlerce işlenmiş olsun yargılama yetkisi altında meydana gelen insan ticareti ve ilgili insan hakları ihlallerinin önlenmesi, kovuşturulması ve cezalandırılması; yerinden edilmiş kimseler ve mülteciler dahil kadın ve kız çocukları için özel koruma önlemlerinin benimsenmesi;
- (b) İnsan ticareti, cinsel sömürü ve istismara ilişkin ve aynı zamanda ulusal birlikleri, barış güçlerini, sınır polisini, göç yetkililerini ve insani aktörleri de ele alan uluslararası insan hakları standartlarına dayalı sıfır tolerans ilkesinin benimsenmesi ve yukarıda sıralanan ilgili yetkililere savunmasız kadın ve kız çocuklarının nasıl belirlenebileceği ve korunacağına ilişkin toplumsal cinsiyete duyarlı eğitimlerin verilmesi;
- (c) Çatışmadan etkilenen bölgelerden gelen kadın ve kız çocuklarının insan ticaretine maruz kalmalarını önleyecek kapsamlı toplumsal cinsiyete duyarlı ve hak temelli göç politikalarının benimsenmesi;
- (d) İnsan ticareti mağduru kadın ve kız çocuklarının haklarını korumak üzere ikili, bölgesel veya diğer işbirliklerinin benimsenmesi ve failerin kovuşturulmasının hızlandırılması.

3. Katılım (mad. 7-8)

- 42.** Çatışma süresince kadınlar aile reisi, uzlaştırıcı, siyasi lider ve mücadeleçiler olarak liderlik rolleri alırken Komite, çatışma sonrası dönemlerde, geçiş ve iyileşme dönemlerinde kadınların susturulduğu ve marjinalleştirildiğine ilişkin endişesini defalarca dile getirmiştir. Komite kadınların gerek ulusal, gerek bölgesel gerekse uluslararası düzeylerde uluslararası müzakerelerde, önleyici diplomasinin her düzeyinde, arabuluculuk, insani yardım ve sosyal uzlaştırma süreçlerinde ve ceza adaleti sistemlerinde yer almasının bir fark yaratabileceğini doğrular. Ulusal düzeyde kadınların hükümetin farklı düzeylerine eşit, anlamlı ve etkin katılımları, devlet sektöründeki liderlik pozisyonlarına atanmaları ve aktif üyeler olarak sivil topluma katılabilmeleri sağlam demokrasi, barış ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin olduğu bir toplum yaratmak için gereklidir.
- 43.** Çatışma sonrası süreç taraf Devletlere ülkelerinde siyasi ve kamu yaşamında kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere yasal önlemler ve politika önlemleri oluşturmak ve kadınların yeni çatışma sonrası yönetim yapılarına eşit katılım fırsatları sağlamak üzere stratejik bir olanak sunabilir. Ancak birçok durumda ve savaşın resmi olarak sonlandırılması sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadınların karar alma süreçlerine katılımlarının sağlanması bir öncelik olarak görülmez ve istikrar hedefleriyle bağdaşmayan bir biçimde kenara atılır. Kadınların resmi barış, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve sosyo-ekonomik kalkınma süreçlerine tam katılımları, kadınları karar almanın tüm yönlerinden mahrum bırakan geleneksel olarak Devlet ve Devlet dışı grupların erkek liderliğinde yansıma bulan kemikleşmiş kalıp yargılar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve kadınlara yönelik diğer ayrımcılık türleri nedeniyle çoğunlukla gerçekleştirilemez.
- 44.** Taraf Devletlerin kadınların siyasi hayat ve kamu hayatında (mad. 7) ve uluslararası düzeyde (mad.8) eşit temsiline edilmesini sağlama yükümlülükleri madde 4 altında (1) geçici özel önlemler de dahil toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliğinin daha geniş bir kapsamda ele alınmasının yanı sıra seferberlik, güvenlik, fon toplama, kampanya yürütme ve teknik becerilere ilişkin çatışmaya bağlı ek kısıtlamalarla bağdaştırılan kadınların eşit katılımlarının önündeki özel ve çeşitli engellerin ortadan kaldırılmasına ilişkin önlemlerin alınmasını gerektirir.
- 45.** Bu yükümlülüklerin uygulanması, başta kendi topraklarında savaş durumu meydana gelmiş Devletler olmak üzere kendi kurumlarında kadınların temsil edilmesini sağlamaları ve yerel kadınların barış süreçlerine katılmalarını desteklemelerini gerektiren barış inşası sürecinde yer alan taraf Devletler için geçerlidir. **1325 (2000)** No'lu kadın barış ve güvenlik konulu Güvenlik Konseyi karar tasarısı ile bağlantılı olarak bu yükümlülüklerin uygulanması, kadınların önleme, yönetme ve çatışmaların çözümüne ilişkin süreçlere anlamlı katılımlarını sağlar.
- 46.** Komite taraf Devletlere şu tavsiyelerde bulunur:
- (a)** Yasal, icrai, idari ve diğer düzenleyici belgelerin kadınların önleme, yönetme ve çatışmaların çözümüne ilişkin süreçlere katılımlarını kısıtlamamasının sağlanması;
- (b)** Kadınların silahlı kuvvetlerde, polis kuvvetlerinde, adalet kurumlarında ve çatışma süresince işlenen suçlarla ilgilenen geçici adalet mekanizmalarında (adli ve adli olmayan) ve ulusal kurum ve mekanizmaların tüm karar alma düzeylerinde eşit temsiline sağlanması;

- (c) Kadın konularında çalışan kadın ve sivil toplum örgütleri ve sivil toplum temsilcilerinin bütün barış müzakerelerinde, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve inşa sürecinde yer almasının yer almalarının sağlanması;
- (d) Çatışma sonrası siyasi süreçlere etkin katılımlarını sağlamak üzere kadınlara liderlik eğitiminin verilmesi.
47. Komite, çatışma çözüm süreçlerine bireysel veya uluslararası kuruluşların üyesi olarak katılan üçüncü taraf Devletlere şu tavsiyelerde bulunur:
- (a) Üst düzey aşamalar da dahil kadınların uzlaşma ve arabuluculuk çalışmalarına dahil edilmesi;
- (b) Kadınların etkin katılımlarının sağlanması için çatışmadan çıkan ülkelere çatışma sonrası süreçlere ilişkin teknik yardım sağlanması.
4. Eğitim, istihdam ve sağlık imkânlarına erişim ve kırsal kesimde yaşayan kadınlar (madde 10-12, 14)
48. Devletin kamu ve hizmet tedarik altyapısında görülen topyekûn bozulma, silahlı çatışmadan kaynaklanan önemli ve doğrudan sonuçlardan biri olup, nüfusa temel hizmet tedarikinde eksikliklere yol açmaktadır. Bu gibi durumlarda, en ön saflarda acı çeken, sosyoekonomik sonuçları göğüsleyen kadınlar ve kız çocukları olmaktadır. Çatışmanın etkisinde kalan bölgelerde, okullar emniyetsizlik dolayısıyla kapatılmakta, devlete ait olan veya olmayan silahlı gruplarca ele geçirilmekte; her halükarda kız çocuklarının okullara erişimi engellenmektedir. Kız çocuklarının eğitime erişimlerini engelleyen diğer faktörler arasında ise; hükümet harici aktörlerin kız çocuklarını ve öğretmenlerini hedef alan saldırıları ve onlara yönelik tehditler ile üstlenmek zorunda kaldıkları ekstra bakım ve ev içi sorumlulukları yer almaktadır.
49. Aynı şekilde, ailenin bekası büyük ölçüde kadınlara bağlı olduğu için, kadınlar alternatif geçim kaynakları bulmak zorunda kalmaktadır. Çatışma zamanlarında bile kadınlar, kayıtlı istihdam sektöründe daha önce erkeklerin üstlendiği sorumlulukları üstlenebilmekte; çatışma sonrası ortamda kadınların kayıtlı istihdamda edindikleri bu işleri kaybederek ev işlerine veya kayıt dışı istihdama dönmeleri de olağan dışı olmamaktadır. Çatışma sonrası ortamda, sürdürülebilir bir savaş sonrası ekonomisinin inşasında istihdam yaratılması en öncelikli konuyken; kayıtlı istihdam yaratma girişimleri, ekonomide terhis olan erkeklere yönelik fırsatlar yaratmaya odaklanarak kadınları ihmal etme eğilimi göstermektedir. Çatışma sonrası yeniden yapılanma programlarının, ekonomik faaliyetlerin çoğunun gerçekleştiği, ekonominin kayıt dışı ve üretken alanlarında kadınların katkısına değer ve destek verir nitelikte olması şarttır.
50. Çatışmadan etkilenen bölgelerde, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri dahil olmak üzere sağlık hizmetleri gibi temel hizmetlere erişim; altyapının yetersizliği, profesyonel tıbbi bakım çalışanlarının, temel ilaç ve sağlık gereçlerinin eksikliği dolayısıyla kesintiye uğramaktadır. Bu nedenle, kadınlar ve kız çocukları için çatışmayla ilişkili cinsel şiddetin bir sonucu olarak istenmeyen gebelik, ciddi cinsel ve üreme sistemi yaralanmaları ve HIV ve AIDS gibi cinsel yollarla bulaşan hastalıklara yakalanma riski daha büyüktür. Sağlık sisteminin bozulması veya tahrip edilmesi; kadınların hareket kabiliyetine ve dolaşım özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar da hesaba katıldığında, 12. Maddenin (I) bendinde güvence altına alınan kadının sağlık hizmetine erişimini daha da kısıtlamaktadır. Güç dengesizlikleri ve sakıncalı toplumsal cinsiyet normları, kadınları ve kız çocuklarını HIV virüsüne karşı daha savunmasız bırakmakta ve bu etkenler çatışma ve çatışma sonrası ortamlarda daha belirgin bir hal almaktadır. HIV'le ilgili

ayıplama ve ayrımcılık da topluma nüfuz etmiştir ve bilhassa toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle ilişkili olarak damgalama eğilimi ile bir arada düşünüldüğünde; hastalığın önlenmesi, tedavisi, bakım ve destek hizmetlerini derinden etkileyen sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

51. Kırsalda yaşayan kadınlar, sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetlerin yetersizliği ile toprağa ve doğal kaynaklara erişimin eşitsizliğinden sıklıkla orantısız bir şekilde etkilenmektedirler. Benzer şekilde, hizmetlerin çökmesi, bu çöküşten kaynaklanan gıda güvensizliği, barınma koşullarının yetersizliği, mülk mahrumiyeti ve suya erişimin olmaması dolayısıyla sıklıkla daha da kötüye giden çatışma ortamlarındaki durumları da kadınların istihdamı ve yeniden entegrasyonlarına ilişkin birtakım sıkıntılar yaratmaktadır. Dul, engelli ve yaşlı kadınlar, aileden yardım almayan bekâr kadınlar ve kadın reisli hane halkları dezavantajlı konumları dolayısıyla, artan ekonomik sıkıntılar karşısında daha savunmasızdırlar ve sıklıkla işsizlikle yüz yüze gelmekte ve ekonomilerini destekleyecek araç ve fırsatlardan mahrum kalmaktadırlar.

52. Komite,

(a) Çatışma etkisiyle erken yaşlarda okulu terk eden kız çocuklarının mümkün olan en kısa zamanda okullara/üniversitelere geri dönebilmelerini sağlamak üzere programlar geliştirmeleri; okul altyapısının hızla onarımını ve yeniden inşasını sağlamaları; kız çocuklarına ve öğretmenlerine yönelik saldırı ve tehditlerin önüne geçmeleri ve bu tür şiddet eylemlerinin faillerini bir an önce tetkik etmeleri, yargılamaları ve cezalandırmaları;

(b) Ekonomik iyileşme stratejilerinin sürdürülebilir bir çatışma sonrası ekonomisinin inşasının bir ön koşulu olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemesini ve bu stratejilerin hem kayıtlı hem de kayıt dışı istihdamda çalışan kadınları hedeflemesini sağlamaları; başta kırsal kesimde yaşayan kadınlar ve diğer dezavantajlı kadın grupları olmak üzere kadınların ekonomik güçlenmesine yönelik fırsatları takviye edecek özel girişimler geliştirmeleri; kadınların söz konusu strateji ve programların geliştirilmesi ve bunların izlenmesi süreçlerinde yer almalarını sağlamaları ve kadınların bu programlara eşit katılımlarının önündeki tüm engellerin ciddiyetle üzerine gitmeleri;

(c) Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerinin, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili haklar konusunda bilgi edinme; psiko-sosyal destek, acil kontrasepsiyon dahil aile planlaması hizmetleri, doğum öncesi bakım dahil ana sağlığı hizmetleri, uzman doğum hizmetleri, hastalığın vertikal geçişinin önlenmesi ve acil obstetrik bakım; güvenli kürtaj hizmetleri; kürtaj sonrası bakım; temas sonrası profilaksi dahil olmak üzere HIV/AIDS ile cinsel yollarla bulaşan diğer hastalıkların önlenmesi ve tedavisi ve cinsel şiddetten kaynaklanan fistül gibi yaraların, doğumda oluşan komplikasyonların veya diğer cinsel sağlık komplikasyonlarının tedavisine yönelik bakıma erişimi de kapsamasını sağlamaları;

(d) HIV virüsüne karşı bilhassa savunmasız olan kadınların ve kız çocuklarının, hastalığın önlenmesi, tedavisi, bakım ve destek imkânları dâhil temel sağlık hizmetlerine ve bilgiye erişimlerinin sağlanması;

(e) Eğitim, istihdam ve sağlık alanlarındaki girişimlerin birbirini tekrar etmesini önleyecek ve ücra ve kırsal kesimlerde yaşayanların da aralarında bulunduğu dezavantajlı nüfus çevrelerine ulaşacak kapsamlı bir yaklaşımın benimsenmesini sağlamak üzere, insani çevreler ile kalkınma çevrelerinden paydaşlarla yürütülen tüm faaliyetlerin eşgüdümünü sağlamaları yönünde Taraf Devletlere tavsiyede bulunur.

5. Yerinden edilme, mülteciler ve sığınmacılar (madde 1-3 ve 15)

- 53.** Komite, Sözleşme'nin yerinden edilme döngüsün her evresinde işlediğini ve zorla yerinden edilme ve tabiiyetsizlik durumlarında kadınların sıklıkla erkeklerden daha farklı etkilendiklerini ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddetin söz konusu olduğunu daha önce de belirtmiştir. Ülke içerisinde veya dışında yerinden edilme olgusunun söz konusu döngünün her evresinde görülebilen özel toplumsal cinsiyet boyutları bulunmaktadır; çatışma etkisinde kalan bölgelere seyahat, yerleşme ve buralardan dönüş esnasında, kadınlar ve kız çocukları zorla yerinden edilmeye karşı bilhassa savunmasızdılar. Ayrıca, kamp yerlerinde ve kamp dışında yaşadıklarının yanı sıra seyahat ve yerinden edilme safhalarında çoğu kez, cinsel şiddet, insan ticareti ve kız çocuklarının silahlı güçlere ve isyancı gruplara kaydedilmesi riskleri dahil ciddi insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar.
- 54.** Yerlerinden edilen kadınlar, eğitim imkânlarına, gelir getirici kaynaklara ve beceri geliştirmeye yönelik eğitim faaliyetlerine eşit erişememeleri, üreme sağlığı hizmetlerinin yetersizliği, karar alma süreçlerinden soyutlanmaları ve tüm bunların erkek egemen liderlik yapılarının etkisiyle daha vahim bir hal almasının yanı sıra, kamplarda ve kamplar dışında yerleşim ve altyapı koşullarının kötü olması dolayısıyla çatışma ortamları ile çatışma sonrasında yaşayan ortamlarda risk altında yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu vahim yoksulluk ve eşitsizlik hali, kadınları para, kalacak yer, yiyecek veya diğer ihtiyaç malzemeleri karşılığında sekse sevk edebilmektedir. Keza bu durum, onları HIV virüsü ve cinsel yollarla bulaşan diğer hastalıkların yanı sıra sömürü ve şiddete açık hale getirmektedir.
- 55.** Mültecilik sürecinde deneyimledikleri bakımından, mülteci kadınların aynı konumdaki erkeklerden farklı ve ekstra ihtiyaçları olmaktadır. Mülteci kadınlar, ülkelerinde yerlerinden edilmiş kadınlara benzer yardım ve koruma kaygıları taşırlar; dolayısıyla benzer toplumsal cinsiyete duyarlı açılımlar bu kadınların ihtiyaçlarına hitap etmektedir. Komite, bu grupların kendi içinde farklılaştıklarının yanı sıra karşılaşılabilecekleri özel sorunların ve kendi hikâyeleri (ülke içinde veya dışına yerinden edilme) bağlamında yasal, sosyal ve diğer boyutların, aldıkları uluslararası yardımın ve ihtiyaçlarını hedef alan müdahalelere duydukları gereksinimin çeşitlilik arz ettiğini kabul eder.
- 56.** Çatışma nedeniyle yerinden edilmenin ardından kalıcı çözüm bulunması arayışlarında, ya karar alma aşamasında başka bir aile ferdine tabi veya kadının söz hakkının ötekileştirildiği bir topluluğa mensup oldukları; ya da kadınların varestede tutulduğu çatışma sonrası süreçlerinin bir parçası olarak kalıcı çözümler üretildiği için yerlerinden edilmiş kadınlara ilişkin bir bakış açısına sıklıkla yer verilmemektedir. Bununla beraber anlatıları, büyük ölçüde erkek bakış açısından ifade edilmiş geleneksel zülüm algısına uymayabildiği için; çatışma etkisi altında kalan bölgelerden gelen kadın sığınmacıların sığınma talepleri, toplumsal cinsiyet temelli engellerle karşılaşılabilmektedir.
- 57.** Komite,
- (a)** Seyahat, yer değiştirme süreçleri ile kalıcı çözüm arayışlarında, temel hizmetlere erişim dâhil yerlerinden edilen kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının korunmasının yanı sıra, zorla yerlerinden edilmelerine karşı koruma sağlamak üzere gerekli önleyici tedbirleri almaları;
- (b)** Engelli kadınlar, yaşlı kadınlar, kız çocukları, hane halkını yöneten kadınlar, hamileler, HIV/AIDS ile yaşayan kadınlar, kırsalda yaşayan kadınlar, yerli kadınlar ile etnik, ulusal, cinsel veya dini azınlıklara mensup kadınlar ve insan hakları savunucuları dâhil olmak üzere birden çok ve kesişen ayrımcılık türlerine maruz kalmış farklı kesimlerden yerlerinden edilmiş ve mülteci kadın gruplarını bekleyen belirli risklere ve bunların özel ihtiyaçlarına hitap etmeleri;

- (c) Ülke içinde yerinden edilmiş kadınlar ile mülteci kadınların ve kız çocuklarının yardım programlarının ve kamp yönetiminin planlanması ve icrasıyla ilgili tüm hususlar, kalıcı çözümlerin belirlenmesi ilgili alınacak kararlar ve çatışma sonrası süreçlerle ilgili tüm icraatlar dâhil bütün karar alma süreçlerinde anlamlı roller üstlenmelerini ve bu süreçlere katılımlarını sağlamaları;
- (d) Ülke içinde yerinden edilmiş kadınlar ile mülteci kadınların ve kız çocuklarının zorla ve erken evlilikleri de kapsayarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı güvence altına alınması dâhil yollarla korunmalarını ve desteklenmelerini sağlamaları; hizmetlere ve sağlık imkânlarına eşit erişimlerini ve kendi özel ihtiyaçlarını da dikkate alan yardım programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasının yanı sıra, erzak dağıtımına tam katılımlarını sağlamaları; özellikle toprağa dayalı bir yaşam sürdüren yerli, kırsalda yaşayan ve azınlık mensubu kadınların yerlerinden edilmesine karşı koruma sağlamaları ve de eğitim, gelir üretme ve beceri geliştirme faaliyetlerinin yürütülmesini sağlamaları;
- (e) Yer değişiminin yaşandığı ortamların tamamında hesap verilebilirlik mekanizmalarının yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin koruma ve önleme amaçlarına yönelik pratik önlemler almaları;
- (f) Çatışmayla ilişkili yer değiştirme döngüsünün tüm evrelerinde yaşanan bütün toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddet olaylarını soruşturmaları ve kovuşturmaları;
- (g) Ülke içinde yerinden edilmiş ve mülteci kadınlar ile cinsel şiddet de dâhil olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru kız çocuklarına tıbbi hizmetlere, hukuki yardıma ve güvenli bir ortama ücretsiz ve hızlı erişimlerini sağlamaları; kadın sağlık çalışanları ile cinsel sağlık bakımı ve uygun danışma hizmeti dahil hizmetlere erişim sağlamaları; yer değiştirmelerle ilgili askeri ve sivil otoritelerin koruma güçlükleri, insan hakları ve yer değiştiren kadınların ihtiyaçları konusunda uygun eğitim almalarını sağlamaları;
- (h) Ülke içerisinde yerlerinden edilen ve mülteci kadınların kendi ihtiyaçlarına uyan kalıcı çözümü seçebilmeleri için güçlendirilmelerini sağlamak üzere, acil insani yardım ihtiyaçları ve korunma gereksinimlerinin kendilerinin sosyoekonomik haklarını ve geçim olanaklarını, liderliklerinin ve katılımlarının artırılmasını destekleyen uzun erimli stratejilerle takviyesini sağlamaları;
- (i) Kadınlar ve kız çocukları dâhil mülteci ve yerinden edilenlerden oluşan büyük kitle hareketlerinin yaşandığı bütün durumlarla yeterince ilgilenilmesini ve bu kitlelerin korunma ve yardım ihtiyaçlarının uluslararası kurumların görev tanımlarının net olarak ortaya koyulmaması veya kaynak sıkıntıları nedeniyle karşılanmamasını önlemeleri yönünde Taraf Devletlere tavsiyelerde bulunur.

6. Uyrukluk ve uyruksuzluk (madde 1-3 ve 9)

58. Ülke sınırları içerisinde yerlerinden edilenler, mülteciler ve sığınma talep edenlerin karşılaştığı yüksek risklere ek olarak çatışma da, uyruksuzluğun hem bir nedeni hem de sonucu olabilmekte; kadınları ve kız çocuklarını kamu hayatında ve özel yaşamda çeşitli yollarla istismara açık hale getirmektedir. Bir kadının yaşadığı çatışma deneyiminin evlilik akdi veyahut da akdin feshi sonucunda kadının uyruk değiştirmesini öngören ve kendi uyruklarını taşıma hakkını inkâr eden kanun hükümleri gibi uyrukluk hakları nedeniyle ayrımcılıkla kesiştiği noktada uyruksuzluk ortaya çıkabilmektedir.
59. Kadınlar, kimlik belgeleri, doğum kaydı vs. gibi gerekli belgeleri hiç çıkarılmamış, kaybolmuş veya çatışma ortamında yok edilmiş olduğu için uyruklarını kanıtlayamadıklarında ve bu belgeleri yeniden çıkarmaları mümkün olmadığında, uyruksuz kalabilmektedirler. Uyruksuzluk ayrıca, kadınların cinsiyet ayrımcı uyrukluk kanunları dolayısıyla kendi uyruklarını çocuklarına geçirememelerine de yol açabilmektedir.

60. Konsolosluk yardımı dâhil vatandaşlığın sağladığı korumadan faydalanamadıkları ve de birçoğunun gerekli belgeleri olmadığı ve/ya etnik, dini ve dilsel azınlıklara mensup oldukları için, çatışma ortamlarında uyruksuz kadınlar ve kız çocukları yüksek risk altında kalmaktadır. Uyruksuzluk çatışma sonrası dönemlerde temel insan haklarının ve özgürlüklerinin yaygınlıkla inkârına da neden olabilmektedir: Kaynak sıkıntılarının arttığı zamanlarda Hükümetler vatandaşlarına verdikleri hizmetleri kısıtlama yoluna gittiğinden, bu dönemlerde kadınların sağlık, istihdam ile diğer sosyoekonomik ve kültürel haklara erişimleri engellenebilmektedir. Uyruğu olmayan kadınlar, Sözleşmenin 7. ve 8. Maddelerinin aksine; siyasi süreçlerin ve yeni kurulan hükümetlere ve kendi ülkelerinin yönetişimine katılmaktan da sıklıkla alıkonulmaktadır.

61. Komite,

- (a)** Uyruksuzluğu engellemeye yönelik önlemlerin tüm kadınlara ve kız çocuklarına uygulanmasını sağlamaları ve ülkesinde yerinden edilen, mülteci, sığınmacı ve insan ticaretine konu olan kadınlar gibi çatışma nedeniyle uyruksuz kalmaya bilhassa açık olan kitlelere hitap etmeleri;
- (b)** Uyruksuz kadınları ve kız çocuklarını korumaya yönelik önlemlerin çatışma öncesinde, esnasında ve akabinde uygulanmasını sağlamaları;
- (c)** Çatışmadan etkilenen kadınların ve kız çocuklarının yasal haklarından faydalanabilmeleri için gerekli olan belgelerin alınmasında eşit haklar tanınmasını ve kendi isimlerine bu tür belgeleri çıkarma haklarını güvence altına almaları ve yerlerinden edilen bu kadınların ve kız çocuklarının belge alabilmek için asıl ikametlerine dönmeleri gibi makul olmayan koşullar aranmaksızın belgelerinin hızla çıkarılması veya yenilenmesini sağlamaları;
- (d)** Çatışma sonrasında görülen göç akışları dahil olmak üzere yerlerinden edilen kadınların, mültecilerin ve sığınmacıların ve yanı sıra ailelerinden ayrılmış ve yalnız kalmış kızların bireysel olarak belgelendirilmelerini sağlamaları ve tüm doğum, evlilik ve boşanma kayıtlarının zamanında ve eşit koşullarda kayıt altına alınmasını sağlamaları yönünde Taraf Devletlere tavsiyede bulunur.

7. Evlilik ve aile ilişkileri (madde 15-16)

62. Evlilik içi ve aile ilişkilerinde eşitsizlikler, kadınların çatışma durumlarında ve sonrasında yaşadıkları deneyimleri etkilemektedir. Bu gibi durumlarda, kadınlar ve kız çocukları, silahlı grupları yatıştırmak üzere veya çatışma akabinde gelen yoksulluklarının etkisiyle maddi güvence arayışıyla evlenmeye ittiği için evlenmek zorunda kalabilmekte; bu ise Sözleşmenin 16. Maddesinin 1. bendinin (a) ve (b) fıkralarında temin edilenin aksine, onların eşlerini seçme ve özgür iradeyle evlenme haklarını engellemektedir. Çatışma esnasında kız çocukları, silahlı gruplarca giderek daha fazla başvurulan zararlı bir uygulama olan zorla evliliklere karşı özellikle savunmasızdırlar. Aileler de yoksulluk ve çocuklarını tecavüzdten koruyacakları yanılığısıyla kızlarını evlenmeye zorlayabilmektedir.

63. Konut ve toprağın kurtarma çabalarındaki hayati önemi düşünüldüğünde; özellikle ailelerin parçalanması ve dul kalmaları nedeniyle kriz zamanlarında sayıları artma eğilimi gösteren kadın reisli hane halklarında kadınlar bakımından, 16. Maddenin 1. Bendinin (h) fıkrasıyla da güvence altına alınan mülkiyete eşit erişim, çatışma sonrası durumlarda bilhassa kritik değer taşımaktadır. Çatışma sonrası durumlarda bilhassa kocalarını ya da yakın erkek akrabalarını kaybeden yerinden edilmiş kadınların evlerine döndüklerinde kendi toprakları üzerinde hak

iddia edememeleri ve sonuç olarak hiçbir geçim kaynaklarının kalmaması gerçeği karşısında, kadınların mülkiyete kısıtlı ve eşitsiz erişimi daha çok hasara yol açmaktadır.

64. Çatışmanın etkisinde kalan bölgelerde, kadınların zorla hamile bırakılması, kısırlaştırılması veya kürtaj; 16. Maddenin 1. bendinin (e) fıkrasında öngörülen kadınların sahip olmak istedikleri çocuk sayısına ve çocukları arasındaki yaş aralığına özgürce ve sorumluluk bilinciyle karar verme hakkı dâhil olmak üzere sayısız kadın hakkını ihlal etmektedir.
65. Komite 21 Sayılı (1994) ve 29 Sayılı (2013) Genel Tavsiye Kararlarını tekrarlamakla birlikte; Taraf Devletlere ayrıca;
- (a) Çatışmanın etkisinde kalan bölgelerde, kadınların ve kız çocuklarının zorla hamile bırakılması, kısırlaştırılması veya kürtaj gibi toplumsal cinsiyetle ilişkili hak ihlallerini önlemeleri, soruşturmaları ve cezalandırmaları,
- (b) Kadınların tapu belgeleri veya diğer evrakları çatışma dolayısıyla kaybetmeleri durumu da dâhil olmak üzere çatışma sonrası ortamda toprak ve yanı sıra miras bakımından hak talep ederken karşılaştıkları özel dezavantajları dikkate alan toplumsal cinsiyete duyarlı mevzuat ve politikaları benimsemeleri yönünde tavsiyede bulunur.

8. Güvenlik sektörü reformu ve silahsızlanma, seferberlik sonu ve yeniden entegrasyon

66. Geniş anlamıyla güvenlik reformu çerçevesinin bir parçası ve güvenlik girişimlerinden ilki olarak silahsızlanma, seferberlik sonlandırma ve yeniden entegrasyon çatışma sonrası ve geçiş dönemlerinde devreye girer. Buna karşın, silahsızlanma, seferberlik sonlandırma ve yeniden entegrasyon programları nadiren güvenlik sektörü reformu girişimleriyle eşgüdüm halinde geliştirilmekte veya uygulanmaktadır. Eşgüdümün sağlanamaması ise; tıpkı toplumsal cinsiyetle ilişkili hak ihlallerinde bulunmuş eski muhariplerin güvenlik sektöründe kendilerine verilen pozisyonlarla yeniden entegrasyonlarını kolaylaştırmak üzere aflar tanınmasında olduğu gibi, kadın haklarını zayıflatmaktadır. Güvenlik sektörü reformu ve silahsızlanma, seferberlik sonlandırma ile yeniden entegrasyon girişimlerinde görülen koordinasyon eksikliği dolayısıyla kadınlara, güvenlik sektöründe tesis edilen yeni kurumlarda da görev verilmemektedir. Dezavantajlı kesimler dahil olmak üzere kadınların ve kız çocuklarının ihtiyaçlarına yanıt verebilen, ayrımcılıktan arı, toplumsal cinsiyete duyarlı güvenlik sektörü kuruluşlarının geliştirilmesinde anahtar faktör olan başvuru inceleme süreçlerinin yetersizliği de toplumsal cinsiyete duyarlı güvenlik sektörü reformunu daha da sekteye uğratmaktadır.

67. Çatışmanın sonlanmasıyla birlikte, kadınlar eski muharipler olarak ve kız çocuklarıyla birlikte silahlı gruplara hizmet etmiş aşçı, sıhhiyecisi, hastabakıcı, zoraki işçi veya eşler olarak belirli güçlüklere karşı karşıya kalmaktadırlar. Silahlı grupların geleneksel olarak erkek yapılanmasına sahip olduğu göz önünde tutulduğunda; silahsızlanma, seferberliğin sonlandırılması ve yeniden entegrasyon programları sıklıkla kadınların ve kız çocuklarının ayrı gereksinimlerine yanıt vermemekte; onların görüşlerini dikkate almamakta ve de onları dışlamaktadır. Kadın eski muhariplerin silahsızlanma, seferberliğin sonlandırılması ve yeniden entegrasyona ilişkin programların dışında bırakılması sıra dışı bir durum değildir. Silahsızlanma, seferberlik sonlandırma ve yeniden entegrasyon programları, silahlı gruplarla temas içinde olan kız çocuklarının statülerini de onları bu gruplarca alıkonulmuş değil de; bu gruplara tabi kimseler olarak tanımlayarak, ya da savaşta görünür roller üstlenmeyenleri dışlayarak reddetmektedir. Birçok kadın muharip, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmakta; bu şiddet tecavüz sonucunda doğan çocuklara, cinsel yollarla bulaşan hastalıkların yüksek düzeyde görülmesine, aileler nezdinde reddedilmeye ve damgalanmaya ve diğer travmalara yol açmaktadır. Silahsızlanma, seferberlik sonlandırma ve yeniden entegrasyon programları çoğu kez, bu kişilerin psikolojik travmalarının yanı sıra, çatışma

deneyimlerine hitap edememektedir. Sonuç itibariyle bu kişilerin, ailelerine ve toplum hayatına başarılı bir şekilde yeniden entegrasyonu sağlanamamaktadır.

68. Kadınların ve kız çocuklarının silahsızlanma, seferberliğin sonlandırılması ve yeniden entegrasyon süreçlerinin dışında kaldığı durumlarda bile, sağlanan destek yetersiz düzeyde, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla verilmekte; sadece geleneksel kalıplarla kadına ayrılan alanlarda beceri geliştirmelerine imkan tanıyarak kadınların ve kız çocuklarının ekonomik yönden güçlenmelerini kısıtlamaktadır. Silahsızlanma, seferberliği sonlandırma ve yeniden entegrasyona ilişkin programlar ayrıca, kadınların ve kız çocuklarının çatışma ortamlarında ve çatışma sonrasında yaşadıkları psikososyal travma ile de başa çıkamamaktadır. Böylece, kadınların toplum nezdinde damgalanması, dışlanması ve ekonomik yönden güçsüzleştirilmesiyle bazı kadınların sömürülen konumda kalmaya (esir tutulma durumunda olduğu gibi) veya kendilerinin ve bakmakla yükümlü olduklarının geçimini sağlamak üzere yasadışı faaliyetlere yönelerek yeni yollarla sömürülmeye itildiği düşünüldüğünde, bu durum daha fazla hak ihlaline yol açabilmektedir.

69. Komite, Taraf Devletlere

- (a)** Güvenlik sektörü reformuyla eşgüdümlü ve bu çerçevede silahsızlanma, seferberlik sonlandırma ve yeniden entegrasyon programları geliştirmeleri ve uygulamaları;
- (b)** Kadınların güvenlikle ilgili farklı deneyimlerine ve önceliklerine hitap eden temsilci güvenlik sektörü kurumları yaratacak güvenlik sektörü reformunu toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve bilinciyle gerçekleştirmeleri;
- (c)** Güvenlik sektörü reformunun eski muhriplerin güvenlik incelemesini de içerecek şekilde kapsayıcı bir gözetimle ve yaptırımlarla desteklenmiş hesap verebilirlik mekanizmalarıyla gerçekleştirilmesini sağlamaları;
- (d)** Barış anlaşmalarının müzakereleri ve ulusal kurumların tesisinden, programların tasarım ve uygulamasına kadar silahsızlanma, seferberlik sonlandırma ve yeniden entegrasyon çalışmalarının tüm evrelerinde kadınların eşit katılımını sağlamaları;
- (e)** Silahsızlanma, seferberlik sonlandırma ve yeniden entegrasyon programlarının özellikle kadın muhripler ile silahlı gruplarla ilişkili kadınlar ve kız çocuklarını faydalanıcı olarak hedef almasını ve bu kişilerin eşit katılımlarının önündeki engellere hitap etmesini sağlamaları; ayrıca, bu kişilere psikososyal ve diğer destek hizmetlerinin ulaştırılmasını sağlamaları;
- (f)** Genç annelerin ve çocuklarının özel sorunlarına onları hedef haline getirmeden ve daha fazla yaftalanmalarına izin vermeden yanıt verilmesini de sağlayarak, yaşa ve cinsiyete özel silahsızlanma, seferberliğin sonlandırılması ve yeniden entegrasyon desteği vermek üzere, silahsızlanma, seferberliği sonlandırma ve yeniden entegrasyon süreçlerinin kadınların ihtiyaçlarına özellikle hitap etmesini sağlamaları yönünde tavsiyede bulunur.

9. Anayasa ve seçim reformu (madde 1-5 (a), 7 ve 15)

70. Çatışma sonrası seçim reformu ve anayasa hazırlık süreci, geçiş sürecinde ve bu sürecin ötesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin temellerinin atılması bakımından çok önemli bir fırsat teşkil etmektedir. Hem reform süreci hem de reformların içeriği, kadın hakları savunucularının geçiş süreçlerinde ortaya çıkacak toplumsal cinsiyete duyarlı başka reform

taleplerini de dayandırabilecekleri bir yasal zemin sağlanmasına ek olarak, kadınların çatışma sonrası dönemde sosyal, ekonomik ve siyasi hayata katılımları için emsal teşkil edebilmektedir. Çatışma sonrasında yapılan seçim ve anayasa reformuna bir toplumsal cinsiyet bakış açısının yerleştirilmesinin önemi, Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararında da (2000) vurgulanmaktadır.

71. Anayasa oluşturma sürecine kadınların eşit ve anlamlı düzeyde katılımı, kadın haklarına dair anayasal güvencelerin yerini alması için esastır. Taraf Devletler, oluşturulan yeni anayasalarında Sözleşme paralelinde kadın erkek eşitliği ve ayrımcılık gözetilmemesi ilkelerine yer verilmesini sağlamalıdır. Kadınların insan haklarından ve temel özgürlüklerden erkeklerle eşit düzlemde faydalanabilmesi için, fiili anlamda eşitliğin sağlanmasını hızlandıracak geçici özel önlemler yoluyla kadınlara eşit bir başlangıç yapma şansı tanınması önemlidir.

72. Seçim sistemleri her zaman cinsiyet ayrımı gözetmeden tasarlanmadığı için, çatışma sonrası bağlamda seçim reformu ve anayasa hazırlık süreçlerine kadın katılımının sağlanması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi yolunda bir dizi kendine has güçlük teşkil edebilmektedir. Çatışma sonrası dönemde anayasa hazırlık birimlerinde ve diğer seçim kurullarında hangi çıkar gruplarının temsil edileceğini belirleyen seçim kuralları ve prosedürleri, kadınların kamu yaşamındaki ve siyasi hayattaki rollerinin teminatı bakımından hayati önem arz etmektedir. Seçim sistemlerinin belirlenmesine ilişkin kararlar, kadın katılımını sekteye uğratan geleneksel toplumsal cinsiyet yanlılığının ortadan kaldırılmasında önemlidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bir seçim sisteminin yanı sıra, kadın adayların katılımını artıracak, düzgün bir seçmen kayıt sistemi tesis edecek ve kadın seçmenler ile kadın siyasi adayların devlet ya da özel aktörler eliyle şiddete uğramamasını sağlayacak geçici özel önlemlerin alınması dahil olmak üzere gerekli bir dizi önlem alınmadıkça; seçimlerin özgür ve adil bir şekilde gerçekleştirilmesinin yanı sıra, kadınların bu seçimlere aday ve seçmen olarak eşit katılımlarını sağlama yolunda kayda değer bir ilerleme mümkün olmayacaktır.

73. Komite, Taraf Devletlere

- (a)** Anayasa hazırlık süreçlerine kadınların eşit katılımını sağlamaları ve bu süreçlere halkın katılımının ve girdi sağlanması için toplumsal cinsiyete duyarlı mekanizmaları benimsemeleri;
- (b)** Anayasa reformu ve mevzuatın diğer kısımlarında yapılan reformların Sözleşmede öngörülen kadının insan haklarına ve Sözleşmenin 1. maddesi paralelinde özel ve kamusal alanlarda doğrudan ve dolaylı ayrımcılığı kapsamak üzere kadına karşı ayrımcılığın yasaklanmasına ve ayrıca kadına karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan hükümlere yer verilmesini sağlamaları;
- (c)** Yeni anayasalarda geçici özel önlemler öngörülmesi ve vatandaş statüsünde olanların ve olmayanların anayasa kapsamına alınmasını ve de anayasaların kadının insan haklarının acil durumlarda değiştirilemezliğini temin etmesini sağlamaları;
- (d)** Seçim reformu kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin yer almasını ve kota uygulaması gibi geçici özel önlemlerin alınması yoluyla, dezavantajlı kadın grupları da dahil olmak üzere kadınların eşit temsiline güvence altına alınmasını sağlamaları; orantılı temsil sağlayan bir seçim sistemi benimsemeleri; siyasi partileri düzenlemeleri ve yaptırımlar aracılığıyla bu sisteme bağlılığı sağlamak üzere seçim yönetim birimleri görevlendirmeleri;

- (e) Gerekli görüldüğü hallerde postayla oy kullanımına izin verilmesi gibi yöntemlerle kadın seçmenlerin kayıt olmalarını ve oy kullanmalarını sağlamaları; oy kullanma noktalarının yeterli sayıda ve erişilebilir olmasını sağlayarak tüm engelleri kaldırmaları;
- (f) Kamuda iş imkanı için kampanya yürüten veya seçme hakkını kullanan kadınları hedef alan devlet ve devlet dışı grupların şiddeti de dahil olmak üzere, kadınların katılımını sekteye uğratan her türlü şiddete karşı sıfır tolerans politikasını benimsemeleri yönünde tavsiyede bulunur.

10. Adalete erişim (madde 1-3, 5 (a) ve 15)

74. Çatışma sona erdiğinde, toplum 'geçmişle yüzleşme' karmaşık göreviyle karşı karşıya kalmaktadır ve bu sorumluluk insan haklarını ihlal edenlerden hesap sorulması, ceza muafiyetine son verilmesi, hukukun üstünlüğünün yeniden sağlanması ve savaş tazminatıyla birlikte adaletin sağlanmasıyla geride kalanların tüm gereksinimlerine hitap edilmesi ihtiyacını içermektedir. Formel adalet sistemleri ortadan kalkabildiği veya etkili ve verimli bir şekilde işlemeyebildiği için, adalete erişimle ilgili sıkıntılar çatışma ve çatışma sonrası ortamlarda bilhassa şiddetlenmekte ve vahim hal almaktadır. Mevcut adalet sistemleri çoğu kez kadın haklarını korumak bir yana, bu hakları ihlal etme eğilimi göstermekte; bu da mağdurların adalet aramaktan vazgeçmesine neden olmaktadır. Çatışma öncesi durumda kadınların ulusal mahkemeler nezdinde adalete erişimde karşılarına çıkan yasal, prosedürle ilgili, kurumsal, sosyal ve uygulama bağlamında bütün engeller ile kemikleşmiş toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, çatışma döneminde daha da kötüye gitmekte; çatışma sonrası döneme nüfuz etmekte ve kolluk ve yargı yapılarının çökmesiyle birlikte etkin hale gelerek kadınların adalete erişimini ortadan kaldırmakta ya da engellemektedir.
75. Çatışma sonrasında, çatışmadan arda kalan insan hakları suiistimallerinin üzerine gidilmesi amacıyla, çatışmaların asıl nedenleri üzerine eğilecek, çatışmadan demokratik yönetime geçişi kolaylaştıracak, temel insan hak ve özgürlüklerini korumak ve geliştirmek üzere tasarlanmış Devlet mekanizmasını kurumsallaştıracak, adaleti yerine getirecek ve tüm insan hakları ve insani hukuk ihlallerinin hesabını sorarak bunların tekrarlanmamasını sağlayacak geçiş dönemi adalet mekanizmaları kurulmaktadır. Bu çok sayıda hedefi gerçekleştirmek için sıklıkla, işlerliğini kaybetmiş ulusal yargı sistemlerinin yerini alacak ya da bu sistemleri takviye edecek hakikat komisyonları ve karma mahkemeler dahil geçici adli ve adli olmayan mekanizmalar oluşturulmaktadır.
76. Çatışma ortamında yaşanan en korkunç ve yaygın hak ihlalleri, geçiş döneminde tesis edilen adalet mekanizmalarında çoğu kez cezasız kalmakta ve çatışma sonrası ortamda 'normalleşmektedir'. Ulusal yargı sistemlerinin güçlendirilmesi ve takviyesine yönelik tüm uğraşlara karşın; geçiş dönemi adalet mekanizmaları yaşanan tüm hasara yeterli düzeyde adalet veya tazminat sağlayamayarak kadınların ümidini kırmıştır ve kırmaktadır; böylelikle, kadının insan haklarını ihlal edenlerin ceza muafiyetini pekiştirmektedir. Geçiş dönemi adalet mekanizmaları, çatışmanın cinsiyetçi etkisinin tamamıyla üzerine eğilememiş ve çatışma esnasında yaşanan insan hakkı ihlallerinin karşılıklı bağımlılığını ve birbiriyle bağlantısını göz ardı etmiştir. Çoğu kadın için, çatışma sonrası adalet öncelikleri medeni ve siyasi hak ihlallerinin sonlandırılmasıyla sınırlı kalmamalı; ekonomik, sosyal ve kültürel haklar dahil tüm hak ihlallerini kapsamalıdır.
77. Taraf Devletlerin Sözleşmeden doğan yükümlülükleri, kadının hak ihlallerinin altında yatan yapısal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın yanı sıra, tüm bu ihlallerin üzerine

gitmelerini gerektirir. Çatışma ortamında kadınların yaşadığı toplumsal cinsiyetle ilişkili ihlallerin tazminin yanı sıra, geçiş dönemi adalet mekanizmalarının kadınların yaşamlarını dönüştürecek değişimleri gerçekleştirecek potansiyelleri vardır. Yeni bir toplumun temellerinin atılmasında oynadıkları rolün önemi düşünülürken; bu mekanizmalar Taraf Devletlerin, kadınların Sözleşme ile güvence altına alınan haklarından istifade etmelerini engelleyen, süregelen ve kemikleşmiş cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın üzerine giderek toplumsal cinsiyet eşitliğinin somut anlamda sağlanmasının zeminini hazırlamaları için bulunmaz birer fırsat teşkil etmektedir.

- 78.** Uluslararası mahkemelerin toplumsal cinsiyetle ilgili suçların tespitine ve kovuşturulmasına sağladığı katkıya rağmen; kadınların adalete erişiminin sağlanması yolunda bir dizi güçlük hala varlığını sürdürmekte ve prosedürle ilgili, kurumsal ve toplumsal birçok engel onları uluslararası yargı süreçlerine katılmaktan alıkoymaktadır. Geçmişte yaşanan şiddetin zımni muvafakati, göz yumma ve damgalama kültürünü perçinlemektedir. Hakikat ve uzlaşma komisyonları gibi uzlaşma süreçleri sıklıkla kadın mağdurlara güvenli bir ortamda geçmişleriyle yüzleşme ve geçmişi resmi olarak kayda geçirme fırsatı tanımaktadır; ne var ki, kadınların ve kız çocuklarının insan hakkı ihlallerinde failerin soruşturulması ve kovuşturulmasında bu kişiler asla vekil olarak kullanılmamalıdır.
- 79.** Komite, Taraf Devletlerin yükümlülüklerinin kadınlara Sözleşme kapsamında öngörülen hak ihlalleri karşılığında yeterli ve etkili düzeyde tazminat hakkını da kapsayacak şekilde tazminat hakkı tanımlarını da gerektirdiğini yineler. Tazminata ulusal ya da uluslararası mahkemeler veya idari tazminat programlarınca hükmedilmesine bakılmaksızın, çatışma ortamında yaşanan hak ihlalleri karşılığında kadınlara yeterli, etkili ve hızla tazminat sağlanması için, yaratılan hasarın toplumsal cinsiyet boyutunun bir değerlendirmesinin yapılması gereklidir. Tazminat tedbirleri, kadın hakkı ihlallerinden önceki durumu yeniden tesis etmektense; kadın haklarının ihlaline yol açan yapısal eşitsizlikleri değiştirmeye çalışmalı, kadınların özel ihtiyaçlarına yanıt vermeli ve bu durumların yeniden yaşanmasına engel olmalıdır.
- 80.** Çatışma ortamından çıkan birçok ülkede, mevcut gayri resmi adalet mekanizmaları, kadınların başvurabileceği tek adalet yoludur ve bunlar çatışma sonrasında değerli araçlara dönüşebilmektedir. Ancak, bu mekanizmaların işlem ve kararlarında kadınlara ayrımcılık yapabildiği düşünülürken; buralarda dikkate alınacak ihlal türlerinin ve bunların kararlarına resmi adalet sisteminde itiraz olanağının belirlenmesi gibi yönlerden, bunların kadınların adalete erişimlerini sağlamadaki rolünün itinayla değerlendirilmesi hayati önem arz etmektedir.
- 81.** Komite,
- (a)** Toplumsal cinsiyete duyarlı ve kadın haklarını destekleyen hakikat komisyonları ve tazminatlar dahil adli ve adli olmayan mekanizmaları içeren adalet geçiş mekanizmalarında kapsamlı bir yaklaşımın benimsenmesini sağlamaları;
- (b)** Toplumsal cinsiyetle ilişkili tüm hak ihlalleriyle ilgili birimler görevlendirmek, toplumsal cinsiyet temelli hak ihlallerinin affını reddetmek ve adalete geçiş mekanizmalarınca çıkarılan tavsiye kararlarına ve/ya kararlara uyulmasını sağlamak suretiyle adalet geçiş mekanizmalarının esas olarak kadınların adalete erişimini güvence altına almasını sağlamaları;
- (c)** Uzlaşma süreçlerine verilen desteğin, bilhassa kadınlara ve kız çocuklarına yönelik cinsel şiddet olmak üzere herhangi bir insan hakkı ihlalinin genel af kapsamına

girmesine olanak tanımamasını sağlamaları ve bu süreçlerin söz konusu suçların ceza muafiyetiyle mücadele çabalarını güçlendirmesini sağlamaları;

- (d) Hukukun üstünlüğünün yeniden tesisi esnasında yasal reform sürecinde kadına karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanmasını sağlamaları ve gerektiğinde cezai, medeni ve tedip edici yaptırımlar getirmeleri ve kadınların ayrımcılıktan korunmasına yönelik özel tedbirler almaları;
- (e) Kadınların çatışmayla ilgili deneyimlerinin de yerini almasını, özel ihtiyaç ve önceliklerine hitap edilmesini ve yaşanan tüm hak ihlallerinin üzerine gidilmesini temin etmek üzere adalet geçiş mekanizmalarının hazırlık, faaliyet ve izleme olmak üzere tüm kademelerine dahil edilmesini sağlamaları; ayrıca, tüm tazminat programlarının hazırlık çalışmalarına kadınların katılımını sağlamaları;
- (f) Duruşmaların açık oturumlarında kimliklerinin saklı tutulması ve ifadelerinin kadın yetkililer tarafından alınması dahil yollarla kadınların adalet geçiş mekanizmalarında katkılarının ve işbirliklerinin tam anlamıyla sağlanması ve teşviki için uygun mekanizmaların benimsenmesi;
- (g) Kadınların yaşadığı çeşitli hak ihlallerine yanıt veren etkili ve zamanlı tazminat imkanı sağlamaları ve verilen tazminatın yeterli ve kapsamlı olmasını sağlamaları; cinsel şiddete ek olarak cinsel haklar ve üreme hakları ihlalleri, ev köleliği ve seks köleliği, zorla evlendirme ve yerinden edilmenin yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklar dahil toplumsal cinsiyet temelli tüm hak ihlallerinin üzerine gitmeleri;
- (h) Yeniden mağduriyet ve damgalanmadan kaçınmak için toplumsal cinsiyete duyarlı prosedürler benimsemeleri; özel koruma birimleri ve polis karakollarında toplumsal cinsiyet masaları kurmaları; soruşturmanın gizlilik ve hassasiyet içinde yürütülmesini sağlamaları; ayrıca, soruşturmalar ve duruşmalar boyunca kadınlara ve kız çocuklarının tanıklığına erkeklerinkiyle eşit düzeyde itimat edilmesini sağlamaları;
- (i) Kadın hakları ihlallerinde ceza muafiyetiyle mücadele etmeleri ve tüm insan hakları ihlallerinin gereğince soruşturulması, kovuşturulması ve failerin adalete teslim edilerek cezalandırılmasını sağlamaları;
- (j) Adalet sisteminin bağımsız, tarafsız ve bütün olmasını da sağlayarak ceza sorumluluğunu yükseltmeleri; çatışmada ve çatışma sonrası ortamlarda cinsel şiddetle ilgili adli delilin toplanmasından ve muhafazasından sorumlu emniyet, sağlık ve yargı çalışanlarının kapasitelerini artırmaları ve Uluslararası Ceza Mahkemeleri dahil diğer yargı sistemleriyle işbirliğini artırmaları;
- (k) Hukuki destek dahil birtakım yollarla kadınların adalete erişimlerini artırmaları; ev içi şiddet ve aile mahkemeleri dahil özel mahkemeler tesis etmeleri; ücra kesimlerin yanı sıra, kamp ve yerleşim yerleri için mobil mahkeme hizmeti sağlamaları; mağdur ve tanıklar için kimliğin gizli tutulması ve sığınma imkanı sağlanması dahil yeterli koruma önlemleri almaları;
- (l) Gayri resmi adalet mekanizmalarıyla doğrudan ilişki kurmaları ve adli işlemlerde insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği standartlarına uyumu sağlamak üzere gerektiğinde reform yapılmasını teşvik etmeleri ve kadınlara karşı ayrımcılığı önlemeleri yönünde Taraf Devletlere tavsiyelerde bulunur.

V. Sonuç

81. Komite, yukarıda sıralanan tavsiyelerine ek olarak, Taraf Devletlere aşağıdaki tavsiyelerde bulunur.

A. İzleme ve Rapor

82. Taraf Devletler, çatışma önleme girişimlerinde, çatışma esnasında ve sonrasında kadının insan haklarının yerleştirilmesi için uyguladıkları yasal çerçeve, politika ve programları rapor etmelidir. Taraf Devletler kadınlar, barış ve güvenlik konularında cinsiyete göre ayrılmış istatistikler ve zaman içindeki eğilimleriyle ilgili bilgi toplamalı, analiz etmeli ve hazırlamalıdır. Taraf Devletler raporlarında, yetki alanları dâhilindeki bölgelerin içinde ve dışında alınan tedbirlere, kendi bireysel tedbirlerine ve kadın, çatışma önleme, çatışma ve çatışma sonrası durumlarla ilgili uluslararası kuruluşların üyesi olarak aldıkları tedbirlere yer vermelidirler.

83. Taraf Devletler, Güvenlik Konseyi'nin bilhassa 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1960 (2010) ve 2106 (2013) sayılı kararları olmak üzere kadın, barış ve güvenlik konularına ilişkin gündeminin uygulanmasına ilişkin bilgi sağlayacak ve özel olarak kabul görmüş Birleşmiş Milletler kıstasları veya bu gündemin bir parçası olarak geliştirilen göstergelere bağlılık konusunda rapor vereceklerdir.

84. Komite, çatışma önleme, çatışma ve sonrasıyla ilgili olmak suretiyle kendi sevk ve idareleri altındaki bölgelerde kadın haklarının durumuyla ilgili olarak yabancı bölgelerin sevk ve idaresiyle ilgili Birleşmiş Milletler özel görev birimlerinin rapor sunmalarını da hoşnutlukla karşılar.

85. Komite, Sözleşmenin 22. maddesine uygun olarak çatışma önleme, çatışma ve çatışma sonrası ortamlarda Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin rapor sunmaları konusunda özel kuruluşlara çağrı yapar.

B. Antlaşmanın onaylanması ve taraf olma

86. Komite Taraf Devletleri, çatışma önleme, çatışma ve çatışma sonrası bağlamında kadın haklarının korunmasına ilişkin aşağıda maddelerle belirtilenler dahil tüm uluslararası belgeleri imzalamaya teşvik eder:

- (a) Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi İhtiyari Protokolü (1999);
- (b) Çocukların silahlı çatışmalara karışmasına ilişkin Çocuk Hakları Sözleşmesi İhtiyari Protokolü (2000);
- (c) Uluslararası silahlı çatışmalarda mağdurların korunmasına ilişkin, 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek protokol (1977); uluslararası çapta olmayan silahlı çatışmalarda mağdurların korunmasına ilişkin, 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek protokol (1977);

- (d)** Mültecilerin statüsüne ilişkin Sözleşme (1951) ve Protokolü (1967);
- (e)** Uyruksuz Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1954) ile Uyruksuzluğun Azaltılmasına İlişkin Sözleşme (1961);
- (f)** Uluslararası Organize Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesini (2000) tamamlayıcı nitelik taşıyan, Başta Kadınlar ve Kız Çocukları Olmak Üzere İnsan Ticaretinin Önlenmesi, Yasaklanması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol;
- (g)** Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü (1998);
- (h)** Silah Ticareti Antlaşması (2013).